

VINCENT VAN GOGH

(1853-1890)

Marine - 1888

Tekening - Oostindische inkt - pen en rietpen - 210 x 315 mm - gesigneerd onderaan rechts : Vincent

KONINKLIJKE MUSEA VOOR SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË - BRUSSEL

Het Poesjkin-museum te Moskou bezit een ongemeen fraaie verzameling Franse impressionisten, 'fauves' en kubisten. Alle grootmeesters uit dit tijdperk zijn er met voortreffelijke schilderijen vertegenwoordigd ... een verschijnsel dat des te opvallender is, omdat al deze werken reeds vóór 1914 in Russisch bezit waren. Daar hangen, onder meer, een aantal uitmunten-de Van Goghs die door de reproducties gemeengoed zijn geworden. Maar de bezoeker wordt er niet minder geboeid door een kleine, vrijwel onbekende 'Marine*', los en luchtig geborsteld en toch dramatisch van inhoud, niettegenstaande de overwegend heldere kleuren van het palet. Men zou bijna zeggen dat de spanning, waarmee die compositie geladen is, veel meer voortspruit uit de driftige, hartstochtelijke penseeltrekken dan uit de aard van het gegeven zelf.

Dat onderwerp was, op het ogenblik van de eerste emotie - bij Van Gogh dekken emotie en expressie elkaar volkomen en onmiddellijk - niet dramatisch. Dat weten wij door een merkwaardige tekening die in Belgisch bezit is sedert de gedenkwaardige tentoonstellingen door 'Les XX' te Brussel ingericht, lang voor de jaren 1900, toen de arme Vincent nog leefde en hij zijn vrienden, laat staan bewonderaars, op de vingers van één hand had kunnen tellen, indien zo'n idee bij hem opgekomen was.

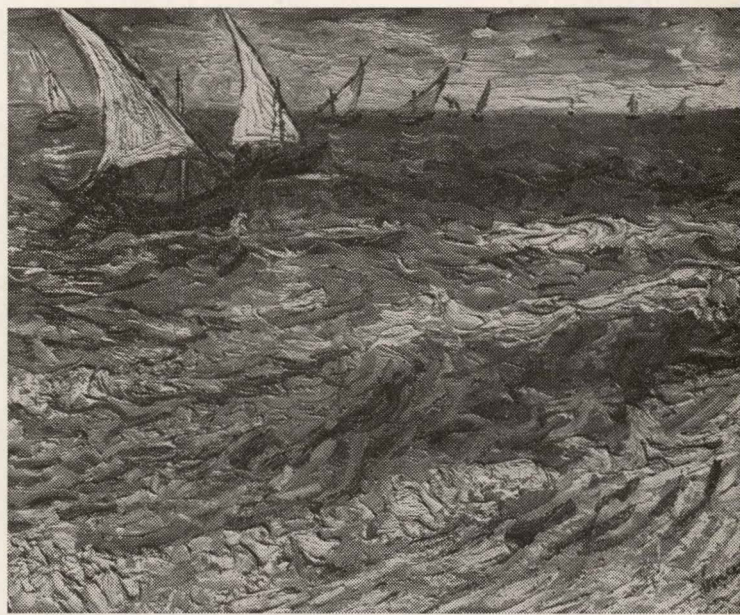
De tekening, die aan het schilderij is voorafgegaan, ontstond in de maand juni 1888, d.w.z. twee jaar vóór de dood van de kunstenaar. Van Gogh was vier maand vroeger Parijs ontvlucht om zich te Arles te gaan vestigen, waar hij, in het moordend licht van de Provence zijn aangrijpendste doeken zou schilderen. Zijn verblijf aldaar, dat eindigde met zijn internering in het asiel van Saint-Remy, werd slechts onderbroken door een kortstondig verblijf te Saintes-Maries-de-la-Mer, de bekende bedevaartplaats van de Zigeuners aan de monding van de Rhône. Hijzelf beschrijft het stadje als volgt: 'Ik geloof niet dat er honderd huizen staan in dit dorp of in die stad. Het voornaamste gebouw naast de oude kerk, een antieke vesting, is de kazerne. En verder nog enkele huizen zoals in onze heidenen en veenderijen van Drenthe'. Doch, al liep Van Gogh niet hoog op met het zwoele nest, de zee was vlak bij en daarover spreekt hij als volgt in een brief aan zijn broer Theo: 'Ik schrijf je uit Saintes-Maries aan de Middellandse Zee. Eindelijk. De Middellandse Zee heeft een kleur als een makreel, dat wil zeggen veranderlijk. Men weet nooit of het groen of violet is; men weet niet altijd of het blauw is,

want een seconde daarna heeft de wisselende weerschijs een roze of grijze tint aangenomen'.

Verder luidt het: 'Ik heb drie doeken meegebracht en ik heb ze beschilderd. Twee marines, een gezicht op het dorp, verder tekeningen die ik je zal sturen met de post, want morgen zal ik terug te Arles zijn'.

Onze tekening is beslist één van degene waarover Vincent het heeft in zijn brief. Ook de twee marines en het stadsgezicht kennen wij. Alle zijn in één tijdspanne ontstaan. En toch is er tussen de getekende studie en het schilderij zo'n onderscheid, dat men aan twee totaal verschillende momenten van emotie gaat denken. Dit valt echter bij Vincent meer voor, vooral in dagen van krampachtige, lichamelijke en geestelijke inspanning.

Een feit is zeker, de tekening is, hoe vlot en zwierig ook neergeschreven, een opvallend kalme schets, zichtbaar zorgvuldig en geduldig genoteerd, met het duidelijk inzicht orde en evenwicht te scheppen in een

immer wisselend gebeuren, waar geen kunstenaar ooit een houvast aan had. Stellig, het ganse voorplan tot op halve hoogte is bewogen, doch niet stormachtig zoals in het doek. De korte, nerveuze komma's, punten en arabesken zijn net in toom gehouden door de brede en zware golflijnen met een rietpen getrokken

in schier horizontale zones, die hoe langer hoe kalmer uitdeinen naar de horizon, als het oppervlak van een meer, eventjes gerimpeld door de bries die de boten naar het strand stuwt. De man aan het roer kan rustig de zaak haar gang laten gaan, zolang de hemel onge-rept blauw blijft. Dat blauw is hier aangegeven door die verrassende stippel-techniek die Van Gogh uit zijn twee jaar vroegere, pointillistische periode had overgehouden en die hem voortaan beter zal dienen in zijn tekeningen dan in zijn schilderijen.

De ganse grafische stijl van dit klein meesterwerk is trouwens die van een schilder, hoe Vincent ook als een virtuoos met de tekenstiften kon omspringen. Hij vult het ganse vlak tot in zijn uiterste hoeken, legt de dartele lijnen als penseeltrekken en zoekt in de nuan-tering de dominante toonwaarden vast te leggen ... en toch blijft alles zuiver grafisch, zonder streven naar plastische effecten, of naar een wisselspel van licht en donker.

De man die acht jaar geleden nog niet tekenen kon en zich die discipline als een roeping had opgelegd heeft zich inmiddels tot een der grootste grafici van zijn tijd en van alle tijden opgewerkt. Hij is bij de allergrootsten te rade gegaan, doch hij heeft ook de nederigste illustraties bestudeerd. Niets was hem te min maar met de Japanners liep hij het hoogst op ... Ook onze 'Marine' vertoont nog duidelijke sporen van invloeden uit het Verre Oosten. De hoge horizon, de grote golf op het voorplan en het kosmisch ritme van de zee, alles herinnert ons vaag aan de gekleurde

houtgravures van Hiroshige en anderen, waarmee Vincent te Parijs had gedweept en die hij in zijn kunst zó spiritueel had weten te verwerken. Vandaar dat onze tekening gerust in hout kon gestoken worden. De kunstenaar heeft er nooit aan gedacht, al heeft hij zich wel een paar maal aan de lithografie gewaagd. De machtige opgang van de houtgravure zou trouwens eerst later geschieden. Hebben wij dan in Van Gogh een groot xylograaf gemist? Dat valt niet uit te maken, al mag verondersteld worden, dat de lang-zame, bezonnen en beheerste techniek van de hout-snijkunst niet helemaal strookte met het rusteloos temperament van de meester. Zijn ongemene vaar-digheid als tekenaar volstond ten andere om hem onder de allergrootste grafici te rangschikken.

Om te besluiten, een woord nog over het diepe, gees-telijk en technisch onderscheid tussen het dramatisch schilderij en de kalm-deinende tekening. Staan wij hier niet - alle proporties in acht genomen - voor de twee polen waartussen Van Gogh zijn ganse tragisch bestaan door heen en weer geslingerd is geworden: een behoefte aan rust en evenwicht naast een onstui-mige levens- en scheppingsdrift? Henry van de Velde had gelijk waar hij zei, dat het ware drama in de kunst van Vincent schuilt in de hopeloos-heldhaftige poging orde te willen brengen in iets dat aan de diep-ste impulsen van een mateloos hartstochtelijk gemoed ontsproten was.

Em. Langui.

• 'Zeegezicht te Saintes-Maries-de-la-Mer' - Juni 1888 - doek, 44 x 53 cm - Poesjkin-museum, Moskou. Voormalige verzameling I. A. Morosof - Catalogus de la Faille nr 417 - Brief nr 499 aan Theo.